

Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, 1939-12-04, iš Kauno - į Vilnių

Brangus Vandukai!

Brangus Vandukai!

Vargšė, vargšė Tu mano! Šiandie, pirmadienį, buvau susitikęs su Orintaite [1], pasakojo apie visus Jūsų vargus!

Kada gi bus galas visai tai velniavai [2]! Krėvė [3] rodo labai daug širdingumo ir užuojautos mums, – geras senis! Jis irgi mano, kad gimnazijos turėjo būti uždarytos jau penktadienį ar šeštadienį vėliausiai. Jam atrodo, kad reikėtų uždaryti iki rudens. Iš bėdos – bent ligi Naujų metų, o po Naujų metų – pradėti priėmimą iš nauja ir priimti tiktai Lietuvos piliečių vaikus. Nusileidimai nieko negelbės. Šiandie Tau vėl leminga diena, pirmadienis, taip norėtusi sužinoti, kaip Tau šiandie pavyko, – deja, nėra priemonių susisiekti. Vakar fatališkai nesisekė. Gavau Birutavičiaus [4] specialų leidimą Tau į butą skambinti – ir vis neradau Tavęs, o taip troškau Tavo balsą išgirsti! Velniai juos žino, kodėl jie nenori leisti kalbėti su buto telefonu, siūlosi pakviesią Tave į centralinį paštą, bet aš gi negaliu Tavęs gaišinti – tai per daug laiko užimtų. Turiu šiek tiek vilties, – gal Tu dar man paskambinsi šį vakarą, nors tos vilties taip nedaug, – turbūt Tu negalėsi. Bet jei Tu paskambintum, mūsų sutema pavasariškai nušvistų! Taip rūpi, taip baisiai rūpi, kaip Tau šiandie pavyko!

Mes su Daliuku rengiamės atvažiuoti ketvirtadienį, po paskaitos – pamokų. Leidimo dar neturiu, betgi gausiu turbūt. Tik vėl bijau, ar nevarginsime mudu Tavęs, ar nejaudinsime, o Tau gi dabar stiprybė taip reikalinga!

Ką gi Tau apie mus parašyti? Daliutė – baisiai miela mergaitė, rūpinasi, dirba, šeiminkauja [5]. Baisiai gera. Mes ir miegame kartu, – vis kažkaip jaučiau.

O šiaip – Viešpatie mano! Tu nesirūstink, Vandukai, kad mums taip baisiai ilgu Tavęs! Tai, pagaliau, mūsų reikalas! Antra, argi ir Tau ne geriau, kai Tu žinai, kad yra dvi susigūžusios sielos, kurios nepaliaujamai virpa dėl Tavęs, kurios Tavęs taip baisiai ilgisi ir myli, kurioms Tu brangesnė už viską pasauly. Daliūkštis moka laikytis geriau. Bet aš juk jaučiu ir matau, kaip ji pasiilgusi, – ir kaip ji laikosi! Ne, Vanduk, nebark Tu mūsų, kad mes ilgimės!

Vakar visą vakarą Krėvė pas mus sėdėjo. Šiandie (pirmadienį) ketino ateiti Juozukas [6] su Jadzia [7]. Pastumtum, rodos, tas dienas, kad jos greičiau slinktų.

O aš Tave matau, Vanduk, visą – bėgančią, sėdinčią, susirūpinusią. Taip norėčiau tau padėti! Aš net bijau Tau rašyti, kad negraudenčiau!

Rytą ir vakarą, dieną ir naktį – tos pačios mintys, tas pats troškulys. Ar Tu jauti, Vanduk, kad aš visuomet visuomet esu su Tavimi!

Miela, mylima mano! Kaip nors gal sulauksim ketvirtadienio! Kad tik Tau kas bloga neatsitiktų!

Bučiuoju Tave, mylima, brangi, glaudžiu ir glaudžiuosiu. Tikrai, Vanduk, aš neturiu žodžių pasakyti, kas dedasi dūšioje, – mylima, mylima mano!

Kad nors Tau būtų geriau, negu yra!

Būk palaiminta, mylima, miela mano, – būk palaiminta!

Tav Bal

KOMENTARAI

- [1] Petronėlė Orintaitė (1905–1999), rašytoja, pedagogė. 1939 m. mokytojo Vilniaus IV lenkų mergaičių gimnazijoje – „gimnazijoj prie Lukiškių aikštės“ (Petronėlė Orintaitė, Ką laumės lėmė, Liepalotų medynuose: Atsiminimai, apybraižos, parengė Justinas Kubilius, Vilnius: Vaga, 2001, p. 398).

Petronėlė Orintaitė apibūdino 1939 m. atmosferą Vilniuje: „Vilniuje atsivėrė visai naujos ir neįprastos darbo sąlygos – su visai lietuviškai nemokančiomis mergaitėmis, greta nutautusių ir šovinistiškai užkietėjusių arba iš gilumos Lenkijos atkeltų mokytojų. Užtvino marios rūpesčių ir skubos darbų. Ir mus tartum kirste atkirto nuo ankstesnio gyvenimo.

Lietuvių kalbos vadovėlių svetimkalbiams nespėta pagaminti. Tad pamokas reikėjo rengti su visais tekstais ir pavyzdžiais – savo jėgomis, iš įvairių knygų po gabalėlį susigraibant ir suderinant.

Savaitė po savaitės darbas normalėjo, nepaisant pasalingų obstrukcijų iš nutautėlių pusės.

Tikrieji lenkai (vad. „galileušai“ – iš Galicijos atkelti) paprastai į viską žiūrėjo šalčiau, bet vietiniai ponai, patys save laikydami grynakraujais „litwinais“, nors tyčiomis lietuviškai nesimokė ir nekalbėjo, mums net lietuvių vardo nepripažino, vadindami tikrai „žmudz“ arba tiesiog mužikais, chamais.

Ypač neblogai tvarkėsi mūsų gimnazija ties Lukiškių aikšte, Vandai Sruogienei sumaniai laikant vadžias rankose. Betgi aš asmeniškai turėjau įveikti milžinišką kliūtį: atvykau nemokėdama nė žodžio lenkiškai!

To nerūpestingo jaukumo ir saugaus tikrumo, kuriuo džiaugėmės prieškario metais Kaune – jau nebebuvo. O Vilnius, be to, – išlaikytas porą mėnesių bolševikų naguose! Ir per tą trumpą laiką jie sugebėjo skaudžius pėdsakus palikti.

Mūsų sostinė ir taip jau okupantų lenkų per du dešimtmečius buvo nežmoniškai apleista ir nuskurdinta: namai seni ir neremontuoti, baisiai šalti, gatvės niūriai tamsios, tvoros ir šaligatviai išlūžinėjęs, higiena menka.

O dabar bolševikai buvo paleidę iš kalėjimų visus kriminalinius kalinius: vakarop jau baisu iš namų nosį iškišti. Taip pat karo pabėgėlių iš Lenkijos čia kimštinais priplūdę – mat daugelio manyta, kad Lenkijai pakrinkant Vilnių tuoj atsiims lietuviai ir tuo būdu gyventojams neteks ragauti rusų nei vokiečių imperialistiškos letenos. Butai buvo apleisti ir skurdūs, o gyventojų padaugėjęs – ir tų pačių baisiai trūko.

Nė Velykų šventėms neišsirengiau į tėviškę, taigi neaplankiau kauniškių bičiulių pakeliui. Iš Vilniaus jau buvo gerokai toliau, o ir nuotaikos neramos, dar ir mokyklinių darbų begalės.

Lituanistui gimnazijoje reikėjo tautine savigarpa ir pedagoginiu taktu trigubai jėgas įtempti – ne tik nutautintus jaunuolius skubiu tempu lietuviškai išmokyti, bet ir moksleivių širdis patraukti, svetimą antagonizmą išsklaidyti. Taip pamažu tokios „lenkaitės“, kaip – Raginiowna,

Ruksztowna, Labuciowna, Kaunelisowna – atsigrįždavo į savo tikrąją tautą ir ją pamildavo.

Kauniškiai tuomet mielai bet kuria proga atskambėdavo atgautos sostinės lankyti – savaitgaliais traukiniai būdavo grūste prigrūsti. Net ėjo gandai, kad šovinistai lenkai ruošiasi kaip tik toki traukinį susprogdinti“ (Idem, in: *Ibid.*, p. 93–94).

- [2] Sovietų Sąjungai perdavus Vilnių Lietuvai, Vanda Sruogienė 1939 m. gruodžio 1 d. pradėjo dirbti Vilniaus IV lenkų mergaičių gimnazijoje, kur tuo metu vyko lenkų streikas dėl Vilniaus ir Vilniaus krašto perėmimo. Vanda Sruogienė aprašė, ką patyrė 1939–1940 m.: „Dieve mano, kiekvienas iš mūsų galėtų knygą parašyti iš savo išgyvenimų, iš savo regėjimo taško! Aš gi tada buvau nepaprastame sūkury, būdama lenkiškosios gimnazijos direktorė! Kaip tik tuo laiku, kada Jūs vargot su savo bėdomis, aš kovojau su savomis. Sužinojusi, kad komunistai paėmė į savo rankas mokyklas, nuėjau kaip tik 1940 m. liepos m. pas Venclovą, prašydama atleisti mane iš pareigų. Žinot, ką jis man į tai atsakė: „Ne, Jūs negalit atsisakyti. Jūs sakot, kad Jūs niekad nesutiksit su komunistais. Aš tai suprantu. Aš juk irgi ne bolševikas. Bet postų apleisti mums, kaip lietuviams, nevalia. Mes išeisim – ateis rusai ir žydai. Turim laikytis“. Na, ir aš palikau tame pragare. Turėjau kovot su lenkais ir bolševikais, turėjau vaidint ir juos apgaudinėti. Su Žiugžda vedėm pavojingą konspiracijos žaidimą, gelbėdami kas buvo galima, pagaliau, Žiugžda lūžo: pats man pasakė, kad jam liko arba būti klusniu, arba stot prie sienos... Mes su Baliu buvom įtraukti į išvežtinųjų į Sibirą intelektualų skaičių birželio 24 dienai... Žinoma, ne kartu. Išgelbėjo mus karas“ (Vandos Sruogienės laiškas Ignui Šeiniui, iš Čikagos – į Stokholmą, 1953-03-22, in: LCVA, f. 675, ap. 1, b. 63, l. 130r-v).
- [3] Vincas Krėvė (1882–1954), rašytojas, VDU slavistikos dėstytojas.
- [4] Stasys Birutavičius (1893–1972), karininkas.
- [5] „Bene 1940 metais, kai mama pirmoji išvažiavo į Vilnių perimti gimnazijos, aš su Baliu kurį laiką dar gyvenau Kaune. Tada man teko daugiau rūpintis namais ir tvarkyti kambarius“ (Dalia Sruogaitė, *Atminties archeologija*, redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 21).
- [6] Juozas Nemeikša (1888–1958), gydytojas oftalmologas, VDU Akių ligų katedros dėstytojas.
- [7] Jadvyga Čiurlionytė (1898–1992), etnomuzikologė. 1937–1941 m. Lietuvių tautosakos archyvo ir Lituanistikos instituto mokslinė bendradarbė.